

ШУМЕЙКО І. П.,
доктор філософії за спеціальністю
081 Право

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.43>

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ФІНАНСОВУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЙОГО ДІЯ У ПРОСТОРІ, В ЧАСІ ТА ЗА КОЛОМ ОСІБ

Стаття присвячена законодавству про фінансову відповідальність в Україні та його дії у просторі, в часі та за колом осіб. Фінансова відповідальність в Україні фактично сформована як окремий вид юридичної відповідальності. Проте з усіх видів юридичної відповідальності, цей вид характеризується найменшим рівнем систематизації правових норм. Законодавство України про фінансову відповідальність складається зі значної кількості нормативно-правових актів із різним предметом регулювання. Першим кроком до майбутньої систематизації її норм є виявлення системоутворюючих ознак цього законодавства, для чого необхідно здійснити його класифікацію за певними критеріями. Система законодавства про фінансову відповідальність в Україні базується на нормах Конституції України і міжнародних договорів, а склади правопорушень та розміри фінансових санкцій за їх вчинення встановлюються виключно законами України. Виявлено 65 таких законів, з них 63 не є кодифікованими. Підзаконні нормативно-правові акти у сфері фінансової відповідальності врегульовують її процедурний аспект. Вони не можуть встановлювати склади правопорушень і розміри фінансових санкцій. Суб'єктами підзаконної нормотворчості у сфері фінансової відповідальності є Кабінет Міністрів України, державні колегіальні органи, а також центральні органи виконавчої влади. Норми, що встановлюють фінансову відповідальність, діють однаково на всій території України. Законодавство не передбачає настання в Україні фінансової відповідальності за порушення публічно-правових норм іноземних держав. За загальним правилом, законодавство про фінансову відповідальність має пряму дію в часі. Зворотна дія в часі надається нормам, які скасовують або пом'якшують фінансову відповідальність фізичних осіб. Зворотна дія подібних норм для юридичних осіб можлива лише шляхом її законодавчого закріплення. Автор пропонує закріпити на законодавчому рівні зворотну дію в часі норм, які скасовують або пом'якшують фінансову відповідальність юридичних осіб. Скасування обов'язку, за невиконання якого настає фінансова відповідальність, слід прирівнювати до скасування фінансової відповідальності за невиконання цього обов'язку. Дія законодавства про фінансову відповідальність за колом осіб обмежується суб'єктами правопорушень та суб'єктами владних повноважень, які мають компетенцію застосовувати норми про фінансову відповідальність.

Ключові слова: закон, зворотна дія, кодифікація, підзаконний нормативно-правовий акт, система законодавства, ультраактивна (переживаюча) дія, фінансова відповідальність.

Shumeiko I. P. Legislation of Ukraine on financial responsibility and its effect in space, time and among persons

The article is devoted to the legislation on financial responsibility in Ukraine and its effects in space, time and among persons. Financial responsibility in Ukraine

is actually formed as a separate type of legal responsibility. However, of all types of legal responsibility, this type is characterized by the lowest level of systematization of legal norms. The legislation of Ukraine on financial responsibility consists of a significant number of normative legal acts with different subjects of regulation. The first step towards the future systematization of its norms is to identify the system-forming features of this legislation. It is necessary to carry out its classification according to certain criteria. The system of legislation on financial responsibility in Ukraine is based on the norms of the Constitution of Ukraine and international treaties. The composition of offenses and the amount of financial sanctions for their commission are established exclusively by the laws of Ukraine. 65 such laws were identified, of which 63 are not codified. By-laws in the field of financial responsibility regulate its procedural aspect. They cannot establish the composition of offenses and the amount of financial sanctions. Subjects of sub-legal rulemaking in the field of financial responsibility are the Cabinet of Ministers of Ukraine, state collegial bodies, as well as central bodies of executive power. Norms establishing financial responsibility apply equally throughout the territory of Ukraine. The legislation does not provide for financial responsibility in Ukraine for violations of public law norms of foreign countries. As a general rule, legislation on financial responsibility has direct effect in time. Retroactive effect in time is given to regulations that cancel or reduce the financial responsibility of individuals. Retroactive effect of such norms for legal entities is possible only through its legislative consolidation. The author suggests enshrining at the legislative level the retroactive effect of norms that cancel or reduce the financial responsibility of legal entities. The cancellation of an obligation, for the non-fulfillment of which financial responsibility arises, should be equated with the cancellation of financial responsibility for the non-fulfillment of this obligation. The effect of the legislation on financial responsibility for the circle of persons is limited to the subjects of offenses and the subjects of power, which have the competence to apply the rules on financial responsibility.

Key words: *bylaw, codification, financial responsibility, law, legal system, retroactivity, ultraactive (survival) action.*

Актуальність проблеми. Фінансова відповідальність в Україні фактично сформована як окремий вид юридичної відповідальності. Проте з усіх видів юридичної відповідальності, цей вид характеризується найменшим рівнем систематизації правових норм. Законодавство України про фінансову відповідальність складається зі значної кількості нормативно-правових актів із різним предметом регулювання. Першим кроком до майбутньої систематизації її норм є виявлення системоутворюючих ознак цього законодавства, для чого необхідно здійснити його класифікацію за певними критеріями. Слід визначити, чи встановлюється фінансова відповідальність виключно законами, чи допускається її встановлення підзаконними актами, а також значення підзаконних актів у системі законодавства про фінансову відповідальність. Необхідно визначити просторовий критерій для застосування цих норм. Слід встановити, в яких конкретно випадках можлива зворотна та ультраактивна (переживаюча) дія норм про фінансову відповідальність та що саме є зворотною дією її норм. Потрібно також визначити дію цих норм за колом осіб. Опрацювання цих питань є перспективним напрямком наукового дослідження.

Метою цієї статті є охарактеризувати і класифікувати законодавство України про фінансову відповідальність, а також з'ясувати особливості його дії в просторі, у часі та за колом осіб.

Поняття системи законодавства, а також визначення її структурних одиниць і вирішення проблем упорядкування – є до теперішнього часу предметом широкої наукової дискусії. До прикладу можна навести точку зору В. Риндюк, яка зазначає у своїй статті, що система

законодавства (законодавство) є системою (сукупністю) законів, де під поняттям «закон» варто розуміти юридичний закон взагалі як встановлене державою загальнообов'язкове правило поведінки людей, а не закон України як форму нормативно-правового акта Верховної Ради України [1, с. 106]. У статті Р. Галюка законодавство характеризується як система нормативних правових актів, якій притаманна єдність та яка включає як закони, так і прийняті для їх реалізації підзаконні нормативні правові акти; вчений використовує також поняття «комплексна галузь законодавства» для опису відокремлених масивів нормативно-правових актів, які містять норми декількох галузей права, при цьому об'єднаних предметною єдністю, тобто таких, що регулюють якісно однорідні суспільні відносини, підпорядковані єдиним принципам [2, с. 132]. Розвиваючи ці теоретичні положення, М. Легенький пропонує виділяти таку юридичну категорію як первинний закон, справедливо зазначаючи, що систематизації законодавчої системи помітно перешкоджає неоднозначність наукових підходів до формування змісту системи законодавства; крім того, як зазначає вчений, вказане упорядкування ускладнюється внаслідок значної кількості законів, більшу половину яких становлять закони про внесення змін і доповнень [3, с. 43]. Разом з тим, на теперішній час відсутнє наукове дослідження, предметом якого була б загальна характеристика законодавства про фінансову відповідальність.

Основою системи законодавства України є Конституція України, і норми про фінансову відповідальність повинні їй відповідати. Зокрема йдеться про положення ст. 41 (право власності), ст. 55 (право на захист своїх прав), ст. 56 (право на відшкодування шкоди, заподіяної державою), ст. 57 (право знати свої права та обов'язки), ст. 58 (заборона зворотної дії правових норм в часі, окрім скасування чи пом'якшення відповідальності особи), ст. 59 (право на професійну правничу допомогу), ст. 61 (індивідуальний характер відповідальності та принцип *non bis in idem*), ст. 63 (свобода від самовикриття), ст. 64 (заборона обмежень конституційних прав), ст. 68 (презумпція знання законів і обов'язок їх дотримуватися) Основного Закону України [4].

Невід'ємною складовою законодавства України є норми міжнародного права, які мають пріоритет над національним законодавством. Тому норми про фінансову відповідальність та їхнє застосування мають відповідати міжнародним зобов'язанням України, передусім у сфері захисту прав людини. Правильне застосування положень законів про фінансову відповідальність неможливе без дотримання положень ст. 6 (право на справедливий суд), ст. 7 (ніякого покарання без закону), ст. 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 1 Першого протоколу до неї (захист права власності), ст. 4 Протоколу № 7 (право не бути притягненим до суду або покараним двічі) [5].

Слід зазначити, що норма п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України не включає фінансову відповідальність у перелік видів відповідальності, які мають встановлюватися виключно законами України. В історії української нормотворчості мали місце випадки встановлення фінансової відповідальності указами Президента України: маються на увазі укази від 12 червня 1993 року № 206/93 «Про заходи щодо скорочення готівкового обігу» [6], який втратив чинність 15 січня 1995 року, від 12 червня 1995 року № 436/95 «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» [7], який діяв до 22 червня 2019 року, а також підписані вже після прийняття Конституції України, але у відповідності до п. 4 її перехідних положень, укази від 28 червня 1999 року № 761/99 «Про впорядкування механізму сплати ринкового збору» [8], дія якого була припинена 01 січня 2011 року, та від 27 червня 1999 року № 734/99 «Про врегулювання порядку одержання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів та застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства» [9], дія якого була припинена 07 лютого 2019 року. Також заходи фінансової відповідальності встановлювалися п'ятьма декретами Кабінету Міністрів України, які наразі втратили чинність; найпізніше (07 лютого 2019 року) втратив чинність декрет «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», який в ст. 16 встановлював фінансові санкції [10]. В результаті дослідження бази даних

«Законодавство України» не виявлено чинних підзаконних нормативно-правових актів, які б встановлювали фінансову відповідальність, отже наразі вона фактично встановлена лише законами України.

Водночас відсутність згадки про фінансову відповідальність п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України зумовлює необхідність з'ясувати, чи встановлюється фінансова відповідальність виключно законами України. Для цього слід звернутися до іншої норми Основного Закону України – ч. 2 ст. 58, де зазначено, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися *законом* як правопорушення [4]. Також слід звернутись до мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2001 від 30 травня 2001 року у справі № 1-22/2001 (справа про відповідальність юридичних осіб). В абзаці шостому п. 2 мотивувальної частини рішення було зазначено, що «наголошуючи на важливості гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, Конституція України встановила, що склад правопорушення як підстава притягнення особи до юридичної відповідальності та заходи державно-примусового впливу за його вчинення визначаються виключно законом, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом» [11]. Отже, безсумнівно є те, що склад правопорушення, за яке настає фінансова відповідальність, та міра такої відповідальності – можуть встановлюватися виключно законами України.

Аналіз законодавства дозволив скласти орієнтовний перелік законів України, які встановлюють фінансову відповідальність. До них належать: Податковий кодекс України, Кодекс законів про працю України, Закони України «Про автомобільний транспорт», «Про адміністративну процедуру», «Про альтернативні види палива», «Про валюту і валютні операції», «Про видавничу справу», «Про виключну (морську) економічну зону України», «Про виноград та виноградне вино», «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності», «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень», «Про внутрішній водний транспорт», «Про газ (метан) вугільних родовищ», «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», «Про гастрольні заходи в Україні», «Про географічні зазначення спиртних напоїв», «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального», «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», «Про державні лотереї в Україні», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії», «Про електронні комунікації», «Про енергетичну ефективність», «Про забезпечення комерційного обліку природного газу», «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про загальну безпечність нехарчової продукції», «Про зайнятість населення», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про кінематографію», «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання», «Про кредитні спілки», «Про медіа», «Про морські порти України», «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України», «Про обіг векселів

в Україні», «Про організацію формування та обігу кредитних історій», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування», «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів», «Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, включаючи традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів», «Про охорону праці», «Про платіжні послуги», «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною», «Про природні монополії», «Про рекламу», «Про ринок електричної енергії», «Про ринок природного газу», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», «Про страхування», «Про теплопостачання», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», а також «Про ціни і ціноутворення».

З-поміж наведених вище законів слід звернути увагу на Закон України «Про адміністративну процедуру», який встановлює *загальну норму* про фінансову відповідальність за невиконання адміністративного акта, яка застосовується в разі відсутності спеціальної норми. Так, відповідно до ч. 1 ст. 96 цього Закону, у разі якщо адміністративний акт не виконано зобов'язаною особою – адресатом адміністративного акта у встановлений адміністративним органом строк і передбачена таким актом дія не може бути виконана іншою особою, адміністративний орган виносить постанову про накладення на зобов'язану особу грошового стягнення у розмірі (*якщо інше не передбачено законом*): від 70 до 530 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – стосовно фізичних осіб; від 175 до 1765 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – стосовно фізичних осіб – підприємців, громадських об'єднань, що не мають статусу юридичної особи, юридичних осіб [12].

Закони України, які встановлюють фінансову відповідальність, за критерієм систематизації, можна поділити на кодифіковані (Податковий кодекс України, Кодекс законів про працю України) і некодифіковані (всі інші, перераховані вище). Крім того, за предметом правового регулювання їх можна класифікувати на закони, які встановлюють лише відповідальність (виявлено лише два таких закони – «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» і «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень») і закони, для яких відповідальність не є основним предметом регулювання (всі інші).

При цьому поняття «закони про фінансову відповідальність» і «закони, які встановлюють фінансову відповідальність» не є тотожними. Вище було наведено перелік саме тих законів, які *встановлюють* фінансову відповідальність, тобто закріплюють склади правопорушень і санкції за них. Втім, існують закони, які, встановлюють засади і порядок застосування фінансових санкцій, не встановлюючи при цьому складів правопорушень. До таких законів слід віднести: акти, що закріплюють загальні норми (Господарський кодекс України і Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»), а також акти, що закріплюють спеціальні норми (Закони України «Про регулювання містобудівної діяльності» і «Про споживче кредитування»). Разом з тим, в більшості випадків спеціальні процедурні норми закріплюються тим самим законом, що і склади правопорушень.

Завданням підзаконних нормативно-правових актів у сфері фінансової відповідальності є, як правило, регулювання процедури притягнення до відповідальності, якщо така не визначена законом, або конкретизація порядку застосування процедурних положень, якщо такі вже визначені законом, а також визначення порядку адміністративного оскарження рішень про притягнення до фінансової відповідальності. Підзаконний нормативно-правовий акт не може розширювати чи встановлювати додаткові склади правопорушень, а так само не може встановлювати чи змінювати розмір санкції за їх вчинення.

Суб'єктами підзаконної нормотворчості у сфері фінансової відповідальності є: Кабінет Міністрів України (приклад – Порядок стягнення штрафу за порушення законодавства про внутрішній водний транспорт, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 року № 559 [13]), державні колегіальні органи (приклад – Порядок розгляду Антимонопольним комітетом України та його територіальними відділеннями заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, затверджений розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 року № 5 [14]), центральні органи виконавчої влади (приклад – Порядок розгляду податковим органом скарг на вимоги про сплату недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та на рішення про нарахування пені та накладення штрафу, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 09 грудня 2015 року № 1124 [15]).

Сфера застосування місцевої нормотворчості в питанні фінансової відповідальності обмежується правовим регулюванням діяльності виконавчих органів у системі місцевого самоврядування, які мають делеговані повноваження у сфері контролю (нагляду), застосування яких може мати наслідком притягнення до фінансової відповідальності. В якості прикладу такої нормотворчості можна навести Положення про інспекцію з питань праці та зайнятості населення Дніпровської міської ради, затверджене рішенням Дніпровської міської ради від 21 листопада 2018 року № 41/37 [16].

Дія нормативно-правових актів у просторі, як справедливо зазначає Л. Легін, характеризується тим, що межі дії нормативно-правових актів визначаються компетенцією органів, які їх прийняли чи видали [17, с. 25]. Доповнюючи цю тезу, наведемо твердження Т. Ругляк про те, що відповідно до принципів державного суверенітету і територіального верховенства, закони, прийняті вищим органом влади тієї чи іншої держави, діють тільки на її території [18, с. 143]. В той же час, Л. Богачова зауважує про те, що нормативно-правові акти поширюють свою дію як на території держави, так і за її межами, а також вказує, що просторові межі дії нормативно-правових актів повинні мати чітке й однозначне закріплення в законодавчих актах [19, с. 11].

Оскільки встановлення складів правопорушень і розмірів фінансових санкцій є виключною компетенцією органу законодавчої влади, то норми, які встановлюють фінансову відповідальність, діють на всій території України. Так само діє і загалом законодавство про фінансову відповідальність, за винятком місцевих нормативних актів, сфера застосування яких вже була визначена вище. При цьому аналіз норм про фінансову відповідальність не дає жодних підстав для висновку про поширення їхньої дії на осіб, які перебувають, проводять діяльність за межами України та не є при цьому громадянами України чи суб'єктами господарювання, зареєстрованими в Україні. Крім того за законодавством України не може наставати фінансова відповідальність за порушення самих по собі публічно-правових норм іноземної держави; законами не передбачено можливість перейняття Україною справ про фінансову відповідальність, що мають місце в інших державах, а так само і передачі Україною таких справ до іноземної держави. Специфіка складів правопорушень, за які настає фінансова відповідальність, практично зводиться до мінімуму випадки, коли за одне й те саме правопорушення особа може понести фінансову відповідальність в Україні та одночасно в іншій державі.

Що стосується дії законодавства про фінансову відповідальність в часі, то перш за все слід згадати загальний конституційний принцип заборони зворотної дії правової норми в часі, з двома лише винятками – скасування і пом'якшення відповідальності особи (ч. 1 ст. 58 Конституції України) [4]. Проте варто також згадати і рішення Конституційного Суду України від 09 лютого 1999 року № 1-рп/99 у справі № 1-7/99 (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів), в якому міститься висновок про те, що «положення частини першої статті 58 Конституції України про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, стосується *фізичних осіб і не поширюється на юридичних осіб*. Але це не означає, що цей конституційний принцип не може поширюватись на закони та інші

нормативно-правові акти, які пом'якшують або скасовують відповідальність юридичних осіб. Проте надання зворотної дії в часі таким нормативно-правовим актам може бути передбачено *шляхом прямої вказівки про це* в законі або іншому нормативно-правовому акті» [20]. Цей висновок продовжує застосовуватись в судовій практиці й донині: прикладом є постанова Верховного Суду від 19 травня 2022 року у справі № 640/6669/19, де зазначено, що «за наявності у відповідному законі *прямої вказівки про зворотну (ретроактивну) дію* норми права в часі, яка пом'якшує чи скасовує відповідальність юридичної особи у порівнянні із законом, який діяв на час виникнення правовідносин, така норма має зворотну (ретроактивну) дію для юридичних осіб» [21].

Отже, ч. 1 ст. 58 Конституції України не передбачає (проте і не виключає) зворотну дію в часі норм, які скасовують або пом'якшують фінансову відповідальність юридичних осіб. Що стосується Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, то хоча її ст. 7 поширює свою дію на юридичних осіб (це впливає зі змісту рішення «G.I.E.M. S.R.L. and others v. Italy» від 28 червня 2018 року [22]), однак варто пам'ятати, що ст. 7 Конвенції лише забороняє зворотну дію норм, які запроваджують або посилюють відповідальність, однак не гарантує зворотної дії норм, які її скасовують або пом'якшують. Тому питання зворотної дії в часі норм, що скасовують чи пом'якшують фінансову відповідальність юридичних осіб – лежить в площині законодавства України. На думку автора, такий принцип слід запровадити на законодавчому рівні, а так само і принцип ультраактивної (переживаючої) дії закону, який пом'якшив або скасував фінансову відповідальність, яка після цього була знову запроваджена або знову посилена. Ця точка зору обґрунтовується тим, що накладення на юридичну особу фінансової санкції за діяння, яке більше не вважається правопорушенням – не сприяє реалізації жодної функції фінансової відповідальності, а отже не задовольняє будь-який публічний інтерес. А накладення на юридичну особу фінансової санкції в розмірі, більшому ніж той, який є в законі на момент притягнення до відповідальності – є дискримінаційним по відношенню до таких самих юридичних осіб, які «одержують перевагу» лише тому, що вчинили правопорушення пізніше.

Перспективним напрямком наукової дискусії є зворотна дія в часі норми про фінансову відповідальність в тому випадку, коли було скасовано не склад правопорушення, а скасовано *обов'язок*, за невиконання якого передбачено фінансову санкцію. Наведемо практичний приклад: у 2013 році була змінена форма книги обліку доходів та витрат, а саме – із форми книги було вилучено дані про облік товарних запасів. Практичне питання полягає в тому, чи могла бути притягнута фізична особа – підприємець до фінансової відповідальності за ст. 20 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» за реалізацію необлікованих товарів у період, коли облік запасів був обов'язковий, проте притягнення до відповідальності здійснюється у період, коли облік запасів вже не був обов'язковим. На думку автора, якщо в законодавстві перестає існувати сам обов'язок, то з цього ж моменту виключається і відповідальність за його невиконання, навіть якщо порушення було вчинене в період, коли такий обов'язок ще існував. Адже притягнення особи до відповідальності за невиконання обов'язку, якого більше не існує, здійснюється за відсутності будь-якої суспільної шкідливості діяння, і не досягає будь-якої законної мети.

Що стосується дії законодавства про фінансову відповідальність за колом осіб, то перш за все варто звернутися до ст. 64 Закону України «Про правотворчу діяльність», яка передбачає, що дія нормативно-правового акта поширюється на громадян України, іноземців, осіб без громадянства, юридичних осіб, інших суб'єктів правовідносин, осіб, які перебувають на території, на яку поширюється його дія, і яких він стосується, крім випадків, передбачених нормативно-правовим актом [23]. Отже, коло осіб, на які поширює свою дію законодавство про фінансову відповідальність, обмежується, з одного боку, колом суб'єктів правопорушення, за яке настає фінансова відповідальність (визначення таких суб'єктів є самостійним предметом дослідження), а з іншого боку, колом суб'єктів правозастосування, уповноважених здійснювати провадження у справах про фінансову відповідальність.

Висновки та рекомендації. Система законодавства України про фінансову відповідальність базується на нормах Конституції України і міжнародних договорів, а склади правопорушень та розміри фінансових санкцій за їх вчинення встановлюються виключно законами України. Виявлено 65 таких законів, з них 63 не є кодифікованими. За предметом правового регулювання пропонується поділ законів на ті, які встановлюють лише відповідальність і ті, для яких відповідальність не є основним предметом регулювання. Поняття «законодавство про фінансову відповідальність» є ширшим ніж «законодавство, яке встановлює фінансову відповідальність», адже існують закони, які встановлюють засади і порядок застосування фінансових санкцій, не встановлюючи при цьому складів правопорушень.

Підзаконні нормативно-правові акти у сфері фінансової відповідальності врегульовують її процедурний аспект. Вони не можуть встановлювати склади правопорушень і розміри фінансових санкцій. Суб'єктами підзаконної нормотворчості у сфері фінансової відповідальності є Кабінет Міністрів України, державні колегіальні органи, а також центральні органи виконавчої влади. Місцева нормотворчість в цій сфері обмежується регулюванням діяльності виконавчих органів, які мають делеговані повноваження у сфері контролю (нагляду), застосування яких може мати наслідком притягнення до фінансової відповідальності.

Визначено, що норми, що встановлюють фінансову відповідальність, діють однаково на всій території України. Законодавство не передбачає настання в Україні фінансової відповідальності за порушення публічно-правових норм іноземних держав.

З'ясовано, що за загальним правилом, законодавство про фінансову відповідальність має пряму дію в часі. Зворотна дія в часі надається нормам, які скасовують або пом'якшують фінансову відповідальність фізичних осіб. Зворотна дія подібних норм для юридичних осіб можлива лише шляхом її законодавчого закріплення. Автор пропонує закріпити на законодавчому рівні зворотню, а також ультраактивну (переживаючу) дію в часі норм, які скасовують або пом'якшують фінансову відповідальність юридичних осіб. Обґрунтовано, що скасування обов'язку, за невиконання якого настає фінансова відповідальність, слід прирівнювати до скасування фінансової відповідальності за невиконання цього обов'язку.

Встановлено, що дія законодавства про фінансову відповідальність за колом осіб обмежується суб'єктами правопорушень та суб'єктами владних повноважень, що мають компетенцію застосовувати норми про фінансову відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Риндюк В.І. «Система законодавства» та «система нормативно-правових актів»: до питання визначення та співвідношення понять. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2019. Випуск 1 (41). С. 102–107. URL: <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/194754/194945>.
2. Галюк Р.Г. Співвідношення системи права та системи законодавства. *Актуальні проблеми держави і права.* 2014. № 74. С. 129–134. URL: <http://www.apdp.in.ua/v74/21.pdf>.
3. Легенький М.І. Первинний закон як юридична категорія. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право.* 2023. Випуск 78. Частина 1. С. 39–44. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/08/7-1.pdf>.
4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року з протоколами до неї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
6. Про заходи щодо скорочення готівкового обігу: указ Президента України від 12 червня 1993 року № 206/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/206/93#Text>.
7. Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки: указ Президента України від 12 червня 1995 року № 436/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/95#Text>.
8. Про впорядкування механізму сплати ринкового збору: указ Президента України від від 28 червня 1999 року № 761/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761/99#Text>.

9. Про врегулювання порядку одержання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів та застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства: указ Президента України від 27 червня 1999 року № 734/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/734/99#Text>.

10. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-93#Text>.

11. Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2001 від 30 травня 2001 року у справі № 1-22/2001 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01#Text>.

12. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n773>.

13. Про затвердження Порядку стягнення штрафу за порушення законодавства про внутрішній водний транспорт: постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 року № 559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-2022-%D0%BF#Text>.

14. Про затвердження Порядку розгляду Антимонопольним комітетом України та його територіальними відділеннями заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції: розпорядження Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 року № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-94#Text>.

15. Про затвердження Порядку розгляду податковим органом скарг на вимоги про сплату недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та на рішення про нарахування пені та накладення штрафу: наказ Міністерства фінансів України від 09 грудня 2015 року № 1124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0178-16#Text>.

16. Про внесення змін до рішення міської ради від 20.09.2017 № 94/24 «Про затвердження Положення про інспекцію з питань праці та зайнятості населення Дніпровської міської ради»: рішення Дніпровської міської ради від 21 листопада 2018 року № 41/37. URL: https://dnipro rada.gov.ua/upload/editor/polozhennya_pro_inspekciyu_z_pitan_praci_ta_zajnyatosti_naselennya_dniprovskoi_mistkoi_radi.pdf.

17. Лєгін Л.М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. Частина 1. С. 21-26. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/part_1/6.pdf.

18. Ругляк Т.М. Дія джерел права соціального захисту України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Випуск 46. С. 141-145. URL: <http://www.apdp.in.ua/v46/23.pdf>.

19. Богачова Л.Л. Просторові межі дії нормативно-правового акта. *Київський часопис права*. 2021. № 3. С. 7-11. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/28/26>.

20. Рішення Конституційного Суду України від 09 лютого 1999 року № 1-рп/99 у справі № 1-7/99 за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text>.

21. Постанова Верховного Суду від 19 травня 2022 року у справі № 640/6669/19 про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104400930>.

22. G.I.E.M. S.R.L. and others v. Italy: judgment of the European Court of Human Rights of 28 June 2018 (applications nos. 1828/06, 34163/07 and 19029/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22tabview%22:%7B%22document%22%7D,%7B%22itemid%22:%7B%22001-184525%22%7D%7D>.

23. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

